

Mr. drs. J.P. Balkenende

Hoe verder na het Christelijk Sociaal Congres?

Onder de deelnemers aan het Christelijk Sociaal Congres is iets in beweging gekomen. Er is een basis gecreëerd voor christelijk-sociale vernieuwing. Maatschappelijke organisaties zullen de politiek moeten wijzen op de barrière voor verbreding en verdieping van verantwoordelijkheid.

'Er werd voorzichtige kritiek uitgeoefend op het CDA en het kabinetsbeleid. Verder weinig nieuws'. Zo typeerde IKONs Kenmerk het resultaat van het Christelijk Sociaal Congres dat van 11 tot en met 15 november 1991 in het Slotemaker de Bruïne Instituut te Doorn werd gehouden en waarvan de slotmanifestatie op 16 november in de Jacobikerk in Utrecht plaatsvond. Misschien staat IKONs typering wel model voor wat de journalistiek als 'nieuws' bestempelt. Als 'linkse christenen' het congres vóóraf als 'zelfgenoegzaam geronk' bestempelen, is dat nieuws. Zo ook de opmerking van Herman Bode dat hij zich ergert aan dat stelletje intellectuelen dat daar het woord voert en geen arbeiders. Nieuws is ook als 'FNV en CNV ruziën om de levensbeschouwelijke groeiemarkt'. Een andere krant bericht aan het begin van de week dat het congres actuele kwesties negeert (en vervolgens negeert deze krant het congres). Nieuws is als de 'Rabo-topman' pleit voor een harde milieu-aanpak

van ondernemers. Zo ook het feit dat een econoom-theoloog niets ziet in de ideeën van minister Hirsch Ballin of wanneer in de wandelgangen deze ideeën als een 'keihard verhaal' worden bestempeld. Als vanuit de FNV aan het eind van de week geluiden klinken dat het congres 'meevalt' bepaalt dat de kop van het verslagartikel.

Het voorgaande is vanzelfsprekend een karikatuur van de journalistieke berichtgeving van het Christelijk Sociaal Congres. Veel verslagen gaven een goed beeld van de voorstellen en suggesties die tijdens het Congres werden gedaan. Om echter de werkelijke betekenis van het Congres in het vizier te krijgen is het noodzakelijk verder te kijken dan de oppervlakkigheid van vragen zoals 'leidt het congres tot hernieuwde verzuiling?' of van het aanscherpen van tegenstellingen onder congresdeelnemers. Wie het congres intensief heeft beleefd, heeft meegedaan aan de werkgroepdiscussies en de sfeer van het congres heeft geproefd, kan moeilijk om de conclusie heen dat het Christelijk Sociaal Congres als congres niet alleen geslaagd is, maar tevens een significante betekenis heeft voor de plaatsbepaling van de christelijk-sociale beweging in het licht

Mr. drs. J.P. Balkenende (1956) is werkzaam bij het Wetenschappelijk Instituut voor het CDA en lid van de gemeenteraad van Amstelveen.

van de huidige en te verwachten sociale kwesties. In deze beschouwing naar aanleiding van het Christelijk Sociaal Congres zal achtereenvolgens worden stilgestaan bij een korte typering van het congres, de onopgeloste spanningen, de oplossingsrichtingen en de opgaven voor christen-democratische politiek.

Een waardevol congres

Het congres werd geopend met een toespraak van de voorzitter van de Stichting 1991 prof. D.Th. Kuiper, waarin het doel van het Congres werd uiteengezet en waarbij afstand werd genomen van de 'reuk van herzuiling' en de 'geur van machtsvorming'. Congresvoorzitter mevrouw Gardeniers-Berendsen, die zich op voortreffelijke wijze van haar taak zou kwijten, benadrukte het belang van bezinning en analyse, geen presentatie van panklare oplossingen, wel het vinden van oplossingsrichtingen. Prof. Van Zuthem zette de toon met zijn openingsreferaat 'Dynamisering van verantwoordelijkheid', waarin een krachtig pleidooi wordt gevoerd voor versterking van persoonlijke verantwoordelijkheid. Het laatste vereist een verandering van mentaliteit en structuren.

De tweede dag van het congres was gewijd aan de christen en de sociale kwestie ('De erfclating van 1891'). Prof. Goudzwaard stond stil bij de oorzaken van de sociale kwestie die mede teruggevoerd kunnen worden op de gespletenheid van onze cultuur, waarin God én mammon worden gediend. Hij voerde een krachtig pleidooi voor een aandachtsverlegging van nazorg (opruimen milieuschade, sociale zekerheid voor uitgeschakelden) naar voorzorg. Co-referent Mesman (secretariaat levensbeschouwing van het FNV) vond Goudzwaards kritiek op het vermaledijde vooruitgangsgeloof te somber, gegeven het terugdringen van veel leed, gebrek en schade. 'Als het vals geloof is, dan toch wel één dat vermomd is in vele zegeningen'. Hij waarschuwde tegen (zelf)overschatting van het maatschappelijk middenveld.

De derde dag van het congres ging over verantwoordelijkheid als basis voor evangelisch geïnspireerde mens- en maatschappijbeschouwing ('Verantwoordelijkheid in moderne verhoudingen'). Voorzitter van de hoofddirectie van de Rabobank Wijffels, die eerder als voorzitter van het Wetenschappelijk Instituut voor het CDA een pregnante rol speelde in de discussie over de herijking van de verzorgingsstaat, voerde op basis van de christelijke mensvisie een krachtig pleidooi voor een overgang van de verzorgingsstaat naar een sociale markteconomie, waarin de vergroting van de arbeidsparticipatie, aanpak van de milieuproblematiek en een betere internationale marktwerking – met name ten behoeve van ontwikkelingslanden – centraal staan. Hoewel de complementariteit van de overheidsregelgeving en zelfregulering door sociale partners sterk werden benadrukt, was het opvallend dat mevrouw Van den Burg (FNV-bestuurder) het in sociaal-democratische kring gehuldigde uitgangspunt van de functionele decentralisatie hield: 'Mijn bezwaar tegen het principe van de functionele decentralisatie is dat het in beginsel de maatschappelijke organisaties reduceert tot verlengstuk van de overheid, tot een soort onderaannemer voor het uitvoeren van centraal vastgestelde opdrachten'. P. van Dijk (Technische Universiteit Twente) stond stil bij 'persoonlijke verantwoordelijkheid: een pleidooi voor ontvankelijkheid'.

De vierde dag behandelde het thema 'De sociale agenda nu'. Minister Hirsch Ballin besprak de risico's van een vrome leer. Tot die risico's behoort afwenteling van verantwoordelijkheid, ook in de richting van de overheid. Er gaapt een kloof tussen de vrome leer en de verzorgde samenleving. Een uitweg kan worden geboden door een nieuwe visie op de grondrechten, het benadrukken van het belang van geconditioneerde zelfregulering en de toespitsing van de overheidsrol op 'kerntaken'. Europarlementariër en oud-minister Tindemans stond uitvoerig stil bij de Euro-

pese en internationale dimensie van het verantwoordelijkheidsvraagstuk. Christendemocraten zullen ook op Europese schaal met anderen moeten samenwerken. Bij de oplossing van internationale vraagstukken dient aan de Verenigde Naties een gewichtiger rol toe te komen. Mevrouw Eisses-Timmerman, voorzitter van het Convent van Christen-Vrouwen, wees op de zeer onevenwichtige verdeling van macht, rechten en plichten en ingesleten rolpatronen. Zij bepleitte op basis van de notie van fundamentele gelijkwaardigheid herverdeling van betaalde en onbetaalde arbeid tussen mannen en vrouwen. H.J. Tieleman (Rijksuniversiteit Utrecht) wees op de 'leege' van begrippen als verantwoordelijkheid en gerechtigheid, wanneer deze niet verder worden ingevuld. Die invulling krijgt naar zijn mening in christelijk-sociale kring overigens zeer uiteenlopende uitwerkingen.

De vijfde dag beoogde 'Wegen naar de toekomst' aan te geven. Mevrouw Van de Muysenbergh-Geurts (voorzitter van de Katholieke Raad voor Kerk en Samenleving) beschouwde de secularisatie als een kans, waarbij vastgeroeste patronen doorbroken kunnen worden. De stem en de positie van christenen zijn die van een minderheid geworden. Maar dat wil niet zeggen dat de uitgangspunten en idealen van het christelijk-sociaal denken slechts aan die minderheid zijn voorbehouden. Samen met die anderen dient gewerkt te worden aan de concretisering van normen en waarden die gemeenschappelijk worden onderschreven. A. Kouwenhoven, lid van het presidium van de Stichting 1991 en oud-docent economische ethiek aan de Vrije Universiteit, behandelde het 'christelijk-sociaal denken en sociaal-economische ordening'. Na het echec van de plan-economie in Midden en Oost Europa staat de betekenis van de markteconomie in de ordening van het sociaal-economisch leven centraal. Maar markt-conformiteit is niet altijd moraal-conform. Daarom heeft de christelijk-sociale beweging een

belangrijke taak bij onderwerpen zoals recht op arbeid, zorg voor slachtoffers, aanpak van wereldwijde armoede en het milieu. In die taak weerspiegelt zich de centraal te stellen norm van de menselijke waardigheid. Mevrouw Verburg (CNV-bestuurder) ging in op het onderscheid tussen organisaties met een bredere verantwoordelijkheid en *one-issue*-bewegingen. Voor beide zullen 'voorzorg' en 'houdbaarheid' maatstaf moeten zijn. Tijdens de plenaire afronding van de discussie op deze dag werd door de aanwezige jongeren, bij monde Ruth Peetoom, gevraagd om congresresultaten die personen en organisaties inspireren om problemen aan te pakken. 'Resultaten ook die jongeren bagage en een doel meegeven om aan de slag te gaan. Verantwoordelijkheid is niet vrijblijvend; die moet je waarmaken'.

Naast de inleidingen werd in elf werkgroepen diepgaand gediscussieerd. Voorts werden hoorzittingen gehouden over de multiculturele samenleving en de problematiek van de Derde Wereld. De resultaten werden door congresvoorzitter mevrouw Gardeniers gepresenteerd tijdens de slotmanifestatie. Aandacht werd gevraagd voor werkelijke emancipatie van en deelname aan de mondiale economische orde door de Derde Wereld, meerzijdige aanpak van de milieuproblematiek ondersteund door een richtinggevende moraliteit, betere verdeling van betaalde en onbetaalde arbeid en grotere aandacht voor betrokkenheid en medezeggenschap. Tevens werd nadruk gelegd op bescherming van sociale rechtszekerheid en grotere verantwoordelijkheid op het gebied van de sociale zekerheid voor sociale partners en burgers en het belang van overdracht van cultuur en waarden.

Aan deze analyses en intenties van toekomstig beleid en handelen werd een viertal aanwijzingen verbonden die om verdere bezinning en uitwerking vragen. In de eerste plaats de accentuering van waarden, waaronder menselijke waardigheid,

in het perspectief van de Europese eenwording; een eenwording die eenzijdig kan tenderen naar de vorming van een economisch machtsblok. In de tweede plaats de benadrukking van de noodzaak van maatschappelijke participatie, in het bijzonder van arbeid. In de derde plaats een goede organisatie van de verzorging. Het consumptisme zal aan banden moeten worden gelegd in het belang van een leefbare samenleving. In de vierde plaats het besef dat verantwoordelijkheid van personen moet worden ondersteund door organisaties. Zelfregulerende structuren binnen door de overheid te stellen condities, verdienen de volle aandacht. Deze aanwijzingen vormen het concrete resultaat van waar het tijdens het Christelijk Sociaal Congres ten diepste om ging: 'geroepen tot verantwoordelijkheid'.

Deze oproep kwam eveneens aan de orde in de toespraak van minister-president Lubbers tijdens de slotmanifestatie. Daarin stond hij tevens stil bij de wapenproblematiek, het migratie- en vluchtelingenvraagstuk, de bio- en gentechnologie en de dialoog tussen de verschillende levens- en wereldbeschouwingen.

Tot zover een korte inhoudelijke schets van het congres. Er was echter meer. Een tweede belangrijke karakteristiek van het congres vormde de samenhang tussen de inhoudelijke besprekingen en de cultuur. Cultuur die niet alleen bestond uit ochtend- en avondoverdenkingen, maar ook uit culturele voorstellingen, gesprekken met kunstenaars over hun motivaties, kunstlezingen, een tentoonstelling en de vervaardiging van zestien speciaal voor het congres bestemde grafieken. Deze grafieken zijn opgenomen in de catalogus 'Verantwoordelijkheid in beeld'. Wil Derkse en Leen la Rivière moeten in het bijzonder worden genoemd vanwege hun inzet voor de culturele dimensie van het Congres. De factor cultuur heeft een bijzondere dimensie gegeven aan het congressthema en droeg bij aan de sfeer van herkenning en respect.

Een derde karakteristiek – naast de (be-

leids)inhoudelijke en culturele aspecten – betreft de open en integere manier waarop met de christelijke inspiratie werd omgegaan. Geen triomfalisme, geen christelijke betweterigheid of hoogmoed, geen '*Gleichhabrigkeit*'. Wel christelijke inspiratie en een overtuigend besef dat de oplossing van de vragen van nu mede vorm moet krijgen vanuit christelijk georiënteerde normen en waarden. Na jaren waarin veelal secularisatie en kerkverlating als onafwendbaar werden bestempeld, de identiteit van organisaties door buitenstaanders op zijn minst in twijfel werd getrokken en het naderende einde van christelijk geïnspireerde politiek werd voorspeld, was de stijl van omgang met elkaar – inclusief uiteenlopende opvattingen en meningsverschillen – opmerkelijk. Het is vanzelfsprekend te vroeg om de resultaten van het congres te wegen, maar onder de congresdeelnemers is – in de woorden van de congresvoorzitter – iets in beweging gekomen, iets waardoor een basis is gecreëerd voor christelijk-sociale vernieuwing. Misschien zijn de bereikte stijl van omgang met elkaar en het gemeenschappelijk besef en gevoel door dezelfde geest te zijn geïnspireerd wel de belangrijkste resultaten van de conferentie. Het is een opgave voor de organisaties die het congres organiseerden en eraan deelnamen die resultaten in eigen kring doorwerking te doen vinden.

Onopgeloste spanningen

Het enthousiasme over het congres mag de aandacht niet afleiden van het feit dat een week gemeenschappelijke reflectie ook meerdere 'open einden' kent. Nu ging het er niet om een sociaal actieplan of pakkende oplossingen aan te dragen. Niettemin zal de komende tijd meer aandacht aan deze open einden moeten worden geschonken wil de christelijk-sociale vernieuwing werkelijk gestalte krijgen. In die zin kent het Christelijk Sociaal Congres drie wezenlijke onopgeloste spanningen.

In de eerste plaats gaat het om de herij-

king van de verzorgingsstaat in het licht van het thema 'bedreigde verantwoordelijkheid'. Soms lijkt er een zekere kloof te bestaan tussen enerzijds de wens maatschappelijk verantwoordelijk te willen zijn en anderzijds het terugdeinzen voor de consequenties van het écht verantwoordelijk zijn. Deze spanning kwam bijvoorbeeld naar voren in de discussies naar aanleiding van de inleidingen van Hirsch Ballin en Wijffels. Het benadrukken van de kerntaken van overheid, het bouwen aan een sociale markteconomie, meer zelfregulering door maatschappelijke organisaties en beklemtoning van de eigen verantwoordelijkheid van de burger vormen voor sommigen een bedreigend perspectief. Het vertrouwen in de overheid komt dan snel om de hoek. Echt verantwoordelijkheid dragen impliceert ook het verantwoordelijk willen zijn voor zaken die wellicht pijn en moeite kosten.

Verantwoordelijkheid dragen houdt ook in dingen die pijn en moeite kosten

In de tweede plaats komt het verband tussen het benoemen en analyseren van de huidige sociale vraagstukken en het tekortschieten van verantwoordelijkheid als oorzaak van die vraagstukken niet altijd even scherp naar voren. Zo was het opvallend dat in een enquête onder de congresdeelnemers thema's zoals armoede, Derde Wereld, milieuvervuiling, werkloosheid, vluchtelingen, positie etnische minderheden, zinloosheid van het bestaan, armoede

in eigen land en de situatie in Midden en Oost Europa als belangrijkste sociale problemen werden aangemerkt, terwijl factoren die mede debet zijn aan deze problemen (gebrek aan medezeggenschap van werknemers, het financieringstekort van de overheid, gebrek aan plichtsbesef, tanend gezag van de overheid, kerkverlating/secularisatie, of onbestuurbaarheid van ons land) in mindere – soms zelfs aanzienlijk mindere – mate als belangrijk sociaal probleem werden onderkend. Vanuit christelijk-sociaal perspectief zou juist de tekortschietende verantwoordelijkheid als één van de belangrijkste sociale problemen moeten worden aangeduid.

In de derde plaats is er een zekere spanning tussen wensen en verlangens op Nederlandse schaal – niet in laatste plaats in de richting van de overheid – en de weerbarstige internationalisering van het maatschappelijk leven. Wat het laatste betreft springt vooral de Europese eenwording en het slinken van de nationale beleidsbevoegdheid, het nationale handlingsvermogen in het oog. Deze notie klonk in het slotreferaat van de congresvoorzitter overigens sterker door dan in sommige werkgroepen. De hier geconstateerde spanningen zullen in het perspectief van christelijk-sociale vernieuwing moeten worden opgelost. Het is de vraag of het congres daarvoor oplossingsrichtingen heeft aangedragen.

Oplossingsrichtingen

Niet iedereen zal de congresresultaten op eenzelfde manier interpreteren en ongetwijfeld zijn alle verschillen van mening door het congres nog niet de wereld uit. Toch biedt het Christelijk Sociaal Congres lijnen die van grote betekenis kunnen zijn voor het betreden van nieuwe paden op zoek naar antwoorden voor de huidige sociale kwesties. Men zou kunnen spreken van vijf onderling verbonden perspectieven:

- 1 Van afwenteling van verantwoordelijkheid naar persoonlijke verantwoordelijkheid.

- 2 Van nazorg naar voorzorg.
- 3 Van gouvernementele naar institutionele, van functionele naar substantiële verantwoordelijkheid.
- 4 Van een verzorgingssamenleving naar een participatiesamenleving.
- 5 Van een geestelijke doe-het-zelf-maatschappij naar moreel beraad en opwaardering van normen en waarden.

1 Het aanspreken van de mens op zijn of haar verantwoordelijkheid is een wezenlijk bestanddeel van de christelijke mensvisie. Dit vraagt, zoals Van Zuthem aangaf, een verandering van mentaliteit en structuren. Het betekent een minder consumentistische levensinstelling, meer spaarzin, verantwoorde bezitsvorming. Het veronderstelt verantwoordelijkheid voor de eigen woon- en leefomgeving en een solidaire houding in de richting van kwetsbaren in de mondiale samenleving. Persoonlijke verantwoordelijkheid houdt ook de erkenning in van een verantwoorde balans tussen rechten en plichten en tussen lasten en lusten.

2 In de huidige samenleving is het accent te veel komen te liggen bij blussen als de brand uitgebroken is. Milieuvervuiling of sociale schade treedt op en daarna wordt 'beleid' gevoerd. Men moet Goudzwaard gelijk geven als hij het belang van voorzorg beklemtoont. Voorzorg die bestaat uit milieuvriendelijker productieprocessen, kennisoverdracht naar ontwikkelingslanden en Midden en Oost Europa alsmede het verlenen van kansen op Westerse markten, voorkomen dat mensen onnodig uit het arbeidsproces worden gerangeerd en versterking van de preventie- en reïntegratiefunctie van het stelsel van sociale zekerheid. Voorzorg betekent ook het oog hebben voor het scheppen van voorwaarden voor een betere verdeling van betaalde en onbetaalde arbeid tussen mannen en vrouwen en voor de noodzaak van een houdbaar financieel-economisch draagvlak van noodzakelijke voorzieningen.

3 Aansluitend aan de voorzorg-benade-

ring is aandacht nodig voor de inkleuring en uitwerking van verantwoordelijkheid. In de verzorgingsstaat is op vele terreinen de verantwoordelijkheid eenzijdig toegedicht aan de overheid (gouvernementele verantwoordelijkheid). Het is zowel principieel – 'christelijk-sociale vernieuwing' – als feitelijk (relativering sturend vermogen van de overheid, problematiek van financieringstekort en staatsschuld, implicaties eenwording van de EG) noodzakelijk meer gewicht toe te kennen aan de verantwoordelijkheid van maatschappelijke organisaties (institutionele verantwoordelijkheid). Daarbij zal het 'inclusieve denken', waarbij verder wordt gekeken dan het beperkte eigen belang, een belangrijke plaats moeten innemen. De verantwoordelijkheid van mensen en hun organisaties dient te worden verdiept. De beperktere 'functionele verantwoordelijkheid' zal waar mogelijk moeten worden verbreed naar 'substantiële verantwoordelijkheid', waarbij zin en doel van eigen handelen mede in het perspectief worden geplaatst van menswaardigheid en zorg voor de schepping. Voor maatschappelijke organisaties is er de noodzaak meer aandacht te besteden aan de trits zelf-doen, zelf-reguleren, zelf-financieren.

4 In de afgelopen decennia is gewerkt aan een stelsel waarin zorg en daarop gerichte overheidsfacilitering op een voetstuk werden geplaatst. Dat leidt soms tot overbelasting van degenen die (nog) betaald werk verrichten en onvoldoende kansen voor mensen die aan de kant staan. Een activerende benadering – waardoor mensen ook niet te snel tot 'slachtoffers' worden verklaard – is geboden, mede om blijvend de positie van kwetsbaren te beschermen. Dit activerende perspectief is nodig gezien de steeds belangrijker wordende internationale omgeving. Bij een participatiesamenleving hoort ook een zodanig overheidsoptreden dat de verkokerde bureaucratie niet elk maatschappelijk initiatief in de kiem smoort. Op bepaalde onderdelen moet de overheid een stap te-

rug doen (bijvoorbeeld bij de werknemersverzekeringen), op andere juist een stap vooruit zetten (bijvoorbeeld – internationale – normstelling ten behoeve van het milieu). Een kerntakenstrategie is onmisbaar.

5 Vorenstaande perspectieven moeten worden gevoed door een krachtig normen- en waardenbesef. Een ik-doe-wat-ik-wil- een alles-moet-kunnen-maatschappij hollen het hart van de samenleving uit. Mensen moeten elkaar kunnen aanspreken op wezenlijke normen en waarden.

Een ik-doe-wat-ik-wil- maatschappij holt het hart van de samenleving uit

Aan bovenstaande aspecten kunnen zeer praktische consequenties worden verbonden. Christelijk-sociale vernieuwing kan dan bestaan uit:

- Verdiscontering van milieukosten in de prijs van produkten zonder deze prijsverhoging zonder meer af te wentelen naar de loononderhandelingen.
- Het regelen en uitvoeren van de werknemersverzekeringen door sociale partners inclusief een aanzienlijk betere koppeling tussen de werkzaamheden van de arbeidsvoorziening en de bedrijfsvereniging.
- Verdieping van medezeggenschap en betrokkenheid, ook bij internationale ondernemingen.
- Kennisoverdracht naar Midden en Oost Europa en naar ontwikkelingslanden, ondersteuning van private organisatievorming in deze landen.

- Matiging van consumentistische oriëntaties in CAO-onderhandelingen en grotere aanwending van de loonruimte voor maatschappelijke doelen zoals vergroting van de werkgelegenheid, verbetering van scholing (ook voor allochtonen) en sociale zekerheid, investeren in milieu. Ook een rendementsgevoeliger component in de loonopbouw zou bespreekbaar moeten zijn.

Dit rijtje kan gemakkelijk worden aangevuld. De stappen die gezet moeten worden zijn op zichzelf niet gecompliceerd, het gaat veeleer om de bereidheid die stappen te zetten. Juist dáár kan de kracht van de christelijk-sociale beweging ten volle tot uitdrukking komen. Soms zal men ter wille van bestrijding van armoede en milieuvervuiling 'in eigen vlees moeten snijden'; maar dat behoort dan ook het complement te zijn op het aanmerken van diverse maatschappelijke vraagstukken als 'zeer belangrijke sociale problemen'.

Het voorgaande heeft voor christelijk-sociale organisaties vier implicaties.

- In de eerste plaats is er de gezamenlijke opgave om het moreel beraad, als uitvloeisel van het Christelijk Sociaal Congres, voort te zetten en te verdiepen.
- In de tweede plaats zullen binnen de organisaties de resultaten van het congres moeten worden geëvalueerd en gespiegeld aan de eigen identiteit. Bovendien zal het contact met buitenlandse zuster- en koepelorganisaties moeten worden versterkt.
- In de derde plaats zullen op de onderscheiden sectoren de mogelijkheden van zelfregulering en versterking van substantiële verantwoordelijkheid moeten worden verkend en waar mogelijk omgezet in concrete afspraken.
- In de vierde plaats zullen organisaties de politiek en de overheid moeten wijzen op de bestaande barrières voor verbreding en verdieping van de verantwoordelijkheid. Tevens dient het 'kerntaken-thema' bespreekbaar te worden gemaakt.

Het laatste aspect stelt ook het CDA voor de vraag hoe met de resultaten van het congres dient te worden omgesprongen en welke beleidsconsequenties daaraan moeten worden verbonden. Deze vraag krijgt extra gewicht nu de Commissie-Steenkamp werkt aan de totstandkoming van een geactualiseerd Program van Uitgangspunten.

Opgaven voor christen-democratische politiek

Het Christelijk Sociaal Congres had geen politiek karakter, het was vooral een bezinning door christelijk-sociale organisaties. Formeel had het CDA als partij geen deel aan het congres, hetgeen opvallend mag worden genoemd tegen de achtergrond van het feit dat het eerste Christelijk Sociaal Congres in 1891 door één van de voorlopers van het CDA, namelijk de ARP, was georganiseerd. Voorzover kritische kanttekeningen in de richting van het CDA werden gemaakt, hadden deze vooral betrekking op het kabinetsbesluit inzake WAO en Ziektewet. Uiteindelijk kanaliseerde het denken over de sociale zekerheid zich ten principale niet zozeer in kritiek op het kabinetsbesluit, als wel in de intentie om sociale partners en burgers zelf meer verantwoordelijk te doen zijn voor de werknemersverzekeringen. Dat neemt niet weg dat het CDA zich met kracht dient te richten op de toekomst van het stelsel van sociale zekerheid. De opvattingen zoals verwoord tijdens het congres kunnen daarbij een belangrijke rol spelen.

Naast de aandacht van de politiek voor het sociaal beleid, is er een ander vraagstuk dat evenzeer tot nadenken stemt, namelijk de manier waarop politiek Nederland omspringt met religie en levensbeschouwing enerzijds en met het maatschappelijk middenveld anderzijds. In het licht van de uitkomsten van het Christelijk Sociaal Congres is deze thematiek niet minder belangrijk dan het sociale vraagstuk. Tijdens het congres viel op een enkel moment kritiek te beluisteren op de gerin-

ge of niet aanwezige aandacht binnen de PvdA voor geloofszaken; de erfenis van Banning lijkt te marginaliseren. Voorts is VVD-fractievoorzitter Bolkestein alweer geruime tijd bezig met zijn kruistocht tegen het middenveld, terwijl het denken van D66 is gestoeld op een overheid-individuele schema. Het appel van het Christelijk Sociaal Congres dient zich derhalve op alle politieke partijen te richten, een appel dat ruimte vraagt voor de christelijk-sociale traditie en voor een geïnspireerd middenveld.

Naast de meer concrete punten van beleid, voortvloeiend uit de congresresultaten, zal de CDA-visie op beleid en bestuur vooral de vijf volgende noties moeten uitstralen:

– in beleidsmatige zin ruimte scheppen voor verantwoordelijkheid

Het streven dient gericht te zijn op een nieuwe balans tussen beslissen, betalen en genieten. Zelf-doen, zelf-reguleren en zelf-financieren wordt een leidraad. De budgetdemocratie kan ten dele worden vervangen door markt- en verenigingsdemocratie. Of, zoals mevrouw Gardeniërs het uitdrukte: 'Alleen wanneer de "koninklijke weg" van de persoonlijke verantwoordelijkheid en de verantwoordelijkheid van gezinnen en maatschappelijke verbanden niet werkt, zal de overheid regels moeten stellen.' Vanuit het gerechtigheidsmotief blijft de overheid schild voor wat zwak en kwetsbaar is in de samenleving.

– krachtige implementatie van de kerntakenstrategie

In het verlengde van het rapport Publieke Gerechtigheid bevat de CDA-nota Herstelde verantwoordelijkheid een begaanbare weg voor de toespitsing van de overheid op haar wezenlijke taken. Tot de kerntaken behoren – naast beleidsdoelen als zorg van het milieu, infrastructuur, openbare orde en solidariteit – het toerusten van de samenleving in het toegroeien naar een participatiesamenleving, een sociaal-ecologisch

georiënteerde markteconomie en een verantwoorde instelling van personen en organisaties als maatschappelijke deugd. Vooral op deze terreinen zal de overheid ambitieus moeten zijn. Dit veronderstelt een heldere visie op de verdeling van taken en bevoegdheden tussen overheid, maatschappelijke geledingen en burgers.

– *accentuering van levensbeschouwelijke identiteit en de plaats van normen en waarden in de samenleving*

Het Christelijk Sociaal Congres markeert het belang van levens- en wereldbeschouwing voor de oplossing van huidige sociale kwesties. In het beleid dient dit belang te worden erkend en niet te worden gefrustreerd door vermeende doelmatigheids- c.q. neutraliseringstendenzen. Tegelijkertijd mag worden geappelleerd aan de eigen identiteit van levensbeschouwelijke instellingen. De recente publikatie 'Levensbeschouwelijke identiteit en politiek' (verkrijgbaar bij het Wetenschappelijk Instituut voor het CDA) is daarbij van nut.

– *sanering van de overheidsbureaucratie*

Veel maatschappelijke activiteiten zijn verweven met het net van overheidsregelingen en -subsidies. Als uitvloeisel van de vorige punten dient ook het overheidsapparaat op orde te worden gesteld: minder verkokering, snellere procedures, beperking van bestuurlijke lasten.

– *versterking van politieke herkenbaarheid en betrouwbaarheid*

De genoemde uitdagingen winnen aan

betekenis en zeggingskracht als het beleid overtuiging en inspiratie uitstraalt. De heroriëntatie op de sociale zekerheid had aan overtuiging gewonnen als de reeds sinds 1986 bepleite overdracht van werknemersverzekeringen aan sociale partners consequent – lasten inclusief – was toegepast. Ook valt de plotselinge politieke aandacht voor kerntaken op, terwijl deze in het jongste regeerakkoord nog ontbrak. Men wint burgers niet voor beleid als beleidsmaatregelen door financieel-economische overwegingen lijken te worden gedomineerd. Voor het voeren van consequent beleid richting verantwoordelijke samenleving is tijd nodig. De opbouw van de verzorgingsstaat kostte enkele decennia, met een werkelijk verantwoordelijke samenleving zal dat niet anders zijn. Dit laatste perspectief noopt tot principiële duurzaamheid.

Het Christelijk Sociaal Congres heeft niet slechts een hernieuwd fundament onder de christelijk-sociale beweging gelegd, het appelleert evenzeer aan herkenbaar christelijk geïnspireerde politiek in dialoog met andere stromingen. Die boodschap op zichzelf is groot nieuws. 'Verder nieuws' is dan overbodig.

